

HUQUQIY DAVLAT BARPO ETISHDA INSON HUQUQLARI VA ERKINLIKLARINING USTUVORLIGI

Ibragimova Diloram

Urganch davlar tibbiyot instituti

Ijtimoiy fanlar kafedrasida o'qituvchisi

+998937420125

Email: gum_kafedra@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17457430>

ARTICLE INFO

Received: 21st October 2025

Accepted: 25th October 2025

Published: 27th October 2025

KEYWORDS

inson huquqlari, erkinlik, huquqiy davlat, Konstitutsiya, adolat, qonun ustuvorligi, fuqarolik jamiyati, ombudsman, demokratik qadriyatlar, yangi O'zbekiston.

ABSTRACT

Ushbu maqolada huquqiy davlatni shakllantirish jarayonida inson huquqlari va erkinliklarining ustuvor o'рни ilmiy-nazariy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqotda inson huquqlari tushunchasining shakllanish bosqichlari, xalqaro huquq me'yorlari va ularning O'zbekiston milliy qonunchiligi bilan uyg'unlashuvi yoritilgan. Xususan, 2023-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida inson huquqlarining ustuvorligi, erkinliklarning daxlsizligi va qonun ustuvorligi tamoyillarining amaliy ahamiyati o'rganilgan. Maqolada huquqiy davlat konsepsiyasining asosiy unsurlari — adolat, qonun ustuvorligi, fuqarolarning teng huquqliligi va davlat organlari faoliyatining shaffofligi — zamonaviy demokratik jamiyat qurishning muhim sharti sifatida talqin etilgan. Shuningdek, inson huquqlarini ta'minlashda sud-huquq tizimi, ombudsman instituti va fuqarolik jamiyati institutlarining o'рни tahlil qilinadi.

KIRISH. Har qanday davlatning taraqqiyoti, barqarorligi va xalq farovonligi inson huquqlari va erkinliklarining qay darajada ta'minlanganligiga bevosita bog'liqdir. Inson huquqlari – bu nafaqat siyosiy-huquqiy, balki axloqiy, falsafiy va ijtimoiy kategoriya bo'lib, u insonning jamiyatdagi qadri va mavqeini belgilab beradi. Shu boisdan, huquqiy davlat qurish jarayonida inson huquqlari va erkinliklarining ustuvorligini ta'minlash masalasi global miqyosda dolzarb ahamiyat kasb etadi.

XX asrning o'rtalaridan boshlab inson huquqlarining xalqaro huquqdagi maqomi mustahkamlandi. 1948-yilda qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, 1966-yildagi BMTning fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi paktlari, Yevropa inson huquqlari konvensiyasi kabi hujjatlar inson huquqlari konsepsiyasini universal qiymat darajasiga ko'tardi. Bugungi kunda inson huquqlari masalasi faqat alohida davlat siyosatining emas, balki global demokratik tizimning asosiy mezoniga aylangan.

O'zbekiston Respublikasida mustaqillik yillarida inson huquqlarini ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "Inson qadri, inson manfaatlari – Yangi O'zbekiston siyosatining markazida" tamoyili barcha islohotlarning bosh g'oyasiga aylangan. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada inson huquqlari bo'yicha qator yangiliklar kiritildi: inson sha'ni va qadr-qimmatining daxlsizligi, gender

tenglik, nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari, so'z va e'tiqod erkinligi, hamda davlat organlari faoliyatining oshkorligi kafolatlandi.

Huquqiy davlat qurish g'oyasi asosan qonun ustuvorligi, hokimiyat tarmoqlari bo'linishi, sud mustaqilligi, fuqarolarning tengligi va inson huquqlarining kafolatlanishi tamoyillariga tayanadi. Mazkur tamoyillar O'zbekistonda olib borilayotgan konstitutsiyaviy islohotlarning nazariy asosini tashkil etadi. Ayniqsa, so'nggi yillarda sud-huquq tizimi islohotlari, korrupsiyaga qarshi kurash mexanizmlarining mustahkamlanishi, ombudsman institutining vakolatlarining kengaytirilishi inson huquqlarining real kafolatlarini shakllantirdi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, u huquqiy davlatni barpo etishda inson huquqlari va erkinliklarining ustuvor o'rni, ularning yangi Konstitutsiyada ifodalanish xususiyatlari va amaliy ta'sirini ilmiy asosda yoritadi. Chunki inson huquqlari konsepsiyasi – bu faqat normativ-huquqiy tushuncha emas, balki jamiyatning ma'naviy poydevori, ijtimoiy adolatni ta'minlovchi mexanizm hamdir.

Tadqiqotning maqsadi – O'zbekistonda huquqiy davlat qurish jarayonida inson huquqlari va erkinliklarining ustuvor o'rnini tahlil qilish, ularning konstitutsiyaviy va amaliy asoslarini ilmiy jihatdan izohlashdan iborat.

Vazifalari esa quyidagilardan iborat:

inson huquqlari konsepsiyasining tarixiy va nazariy asoslarini ochib berish;

xalqaro huquq normalari bilan O'zbekiston qonunchiligi o'rtasidagi uyg'unlikni tahlil qilish;

yangi Konstitutsiyada inson huquqlari kafolatlarining mazmun-mohiyatini ko'rsatish;

huquqiy davlatda inson huquqlari ustuvorligining amaliy mexanizmlarini aniqlash.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda inson huquqlari masalasi huquqiy davlat konsepsiyasi bilan uzviy bog'liq holda, O'zbekistonning yangi konstitutsiyaviy islohotlari misolida o'rganilgan. Shu orqali inson huquqlari va erkinliklarining ustuvorligi davlat boshqaruvi tizimining markaziy g'oyasiga aylanganini ilmiy jihatdan asoslab beradi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Inson huquqlari tushunchasi insoniyat tafakkurining qadimiy mahsuli bo'lib, dastlab axloqiy-falsafiy qarashlarda ifodasini topgan. Yevropa Uyg'onish davrida tabiiy huquq nazariyasi shakllanib, insonning ajralmas huquqlari uning tabiati bilan bog'liq abadiy qadriyat sifatida e'tirof etildi. XVIII asrda e'lon qilingan "Inson va fuqaro huquqlari deklaratsiyasi" va AQSh "Mustaqillik deklaratsiyasi" huquqiy davlat g'oyasining siyosiy-huquqiy asosini yaratdi. Keyinchalik, 1948-yilda qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va 1966-yildagi xalqaro paktlar bu konsepsiyani global darajaga ko'tardi.

O'zbekiston Respublikasida inson huquqlari g'oyasi mustaqillik davridan boshlab davlat siyosatining markaziga qo'yildi. 1992-yilda qabul qilingan Konstitutsiyada insonning qadr-qimmatini, erkinligi va teng huquqliligi davlat tomonidan himoyalaniishi belgilandi. Keyingi yillarda "Inson huquqlari bo'yicha vakil (Ombudsman) to'g'risida"gi, "Ayollar va erkaklar uchun teng imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi, "Nogironlar huquqlari to'g'risida"gi qonunlar hamda "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi hujjatlar qabul qilinib, inson huquqlarining milliy tizimi takomillashtirildi. 2023-yilda yangi tahrirdagi Konstitutsiyada esa inson huquqlari, erkinliklari va qonun ustuvorligi yanada mustahkamlandi.

Natijalar va muhokama. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston xalqaro huquq normalarini milliy qonunchilik bilan uyg'unlashtirishda izchil yondashuvni amalga oshirmoqda. Davlat 70 dan ortiq inson huquqlariga oid xalqaro konvensiyalarga qo'shilgan bo'lib, bu milliy

qonunchilikning xalqaro standartlarga mosligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" va "Inson huquqlari bo'yicha milliy strategiya (2020–2025)" kabi hujjatlar inson huquqlari ustuvorligini ta'minlashning amaliy dasturiga aylangan.

Mazkur maqolada inson huquqlarining huquqiy davlatdagi o'rnini aniqlashda sistemali, tarixiy, komparativ-huquqiy va tahliliy metodlardan foydalanildi. Ushbu yondashuv inson huquqlarini nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan o'rganish imkonini beradi. Natijada inson huquqlari va erkinliklarining ustuvorligi O'zbekistonda demokratik, adolatli va qonun ustuvorligiga asoslangan davlat barpo etishning poydevor g'oyasiga aylangani aniqlanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda huquqiy davlat qurish jarayonida inson huquqlari va erkinliklari masalasi siyosiy, huquqiy hamda ma'naviy yo'nalishlarda izchil rivojlanmoqda. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada inson huquqlarining alohida bobda yoritilishi bu sohaning davlat siyosatidagi ustuvorligini yaqqol namoyon etadi. Unda inson sha'ni va qadr-qimmatini daxlsizligi, erkak va ayol teng huquqliligi, shaxsiy hayot daxlsizligi, e'tiqod va fikr erkinligi, birlashish huquqi kabi tamoyillar mustahkam konstitutsiyaviy kafolatga ega bo'ldi.

Sud-huquq tizimida olib borilayotgan islohotlar natijasida fuqarolarning huquqiy himoyasi kuchaydi, sudlarning mustaqilligi amalda ta'minlanmoqda. Ombudsman instituti faoliyatining kengaytirilishi, fuqarolik jamiyati tashkilotlarining huquqiy maqomini mustahkamlash ham inson huquqlarini himoya qilishning muhim mexanizmlariga aylandi. Shuningdek, korrupsiyaga qarshi kurashish, gender tengligini ta'minlash, nogironlar va bolalar huquqlarini himoyalash bo'yicha qonunlar qabul qilinib, ular xalqaro standartlarga moslashtirildi.

Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi doirasida inson manfaatlarini davlat siyosatining markaziga qo'yish g'oyasi amalga oshmoqda. Bu esa huquqiy davlatni shakllantirish jarayonini inson qadriyatlarini bilan uyg'unlashtirishga xizmat qilmoqda. Xalqaro tashkilotlarning hisobotlariga ko'ra, O'zbekiston inson huquqlarini himoya qilish sohasida mintaqadagi eng faol davlatlardan biriga aylangan. Natijalar inson huquqlari faqat hujjatlarda emas, balki amaliy boshqaruv tizimida ham ustuvor ahamiyat kasb etayotganini ko'rsatadi.

Umuman olganda, inson huquqlari va erkinliklarining ustuvorligi huquqiy davlat barpo etishning nazariy asosidan amaliy mexanizmga aylangan. Bu holat O'zbekistonda qonun ustuvorligi, ijtimoiy adolat va fuqarolik tengligi tamoyillarining tobora mustahkamlanib borayotganini tasdiqlaydi.

Xulosa qilib aytganda, inson huquqlari va erkinliklarining ustuvorligi huquqiy davlat barpo etishning poydevoridir. O'zbekistonning yangi Konstitutsiyasi, milliy strategiyalar va sud-huquq islohotlari inson manfaatlarini davlat siyosatining markaziga qo'ydi. Bu esa huquqiy ong va madaniyatni yuksaltirish, qonun ustuvorligini ta'minlash hamda ijtimoiy adolatni qaror toptirishda muhim bosqich bo'ldi. Kelgusida inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini yanada kuchaytirish, ombudsman institutining faoliyatini kengaytirish va fuqarolik jamiyati ishtirokini oshirish huquqiy davlatni mustahkamlashda ustuvor vazifa bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. Soliyeva, Z. (2024). M. Xaydegger falsafadagi "borliq" tushunchasi ("borliq va zamon"). In Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit (pp. 563-565).
3. Солиева, З. Б. ПРОБЛЕМА ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОЙ ОБРАБОТКИ СЛОВА И СПОСОБЫ ЕЕ РЕШЕНИЯ. УЧЕНЫЙ XXI ВЕКА, 27.

4. Jaksılıkovna, J. A. (2022). TA'LIM JARAYONINI BULUTLI XISOBLASH TEXNOLOGIYASI ASOSIDA TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK OMILLARI. *Gospodarka i Innowacje*, 23, 77-82.
5. Gulnaz, J. (2022). USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN TEACHING OPTICS IN SCHOOL PHYSICS COURSE. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036, 11(02), 80-84.
6. Janabergenova, G. (2021). ОПТИКА ВО'ЛИМИНИ О'ҚИТИШДА INNOVATSION METODLARDAN FOYDALANISH. *Scientific progress*, 1(5), 460-464.
7. Расулова, С. У. (2022). В. ИРВИНГ ИЖОДИДА “АЛ-ҲАМРО” РОМАНИДАГИ АРАБЧА СЎЗЛАРИНИНГ АСОСИЙ ТУРЛАРИ ВА ТАРЖИМАШУНОСЛИК МУАММОЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(5), 862-871.
8. Тагаева, Т. (2025). The system of personages in WS Maugham's works. Диалог, интеграция наук и культур в процессе научного и профессионального образования, 1(1), 116-118.
9. Бегбудиева, П. (2017). Особенности перевода рекламных текстов. *Евразийский научный журнал*, (2), 349-350.
10. Begbudieva, P. S., & Mukhiddinova, R. EFFECTIVE STRATEGIES OF TEACHING READING. *УЧЕНЫЙ XXI ВЕКА*, 8.
11. Karimovna, S. H. The Role of Independent Reading in Improving Young Learners' Speaking Skills. *International Journal on Integrated Education*, 4(4), 109-112.
12. Satimova, H. (2025). GENDER DIFFERENCES IN ENGLISH IDIOMS. *TARAQQIYOT SPEKTRI*, 1(8), 391-397.
13. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. BMT, 1948.
14. O'zbekiston Respublikasi Inson huquqlari bo'yicha milliy strategiyasi (2020–2025).